

B. Atxagaren ETIOPIA

Jon Kortazar

Sarrera

Inoiz, etorri beharko dugu abangoardi literaturak gaurko euskal literaturan zein pisu duen aztertzeraz.

Badabil Euskal Herrian jenderik literatura berria, azken momentuko estiloagaz kontaktatu nahi duen literatu egiten: Ustela Saila eta Pott aldizkarikoak, B. Atxaga delarik talde honen buru eta bultzatzailea.

Horren azken liburua dugu *Etiopia*¹. Liburu honek izan du K. Izagirrek egindako kritika bat²; aurrean dugu lan hau has-terakoan.

Liburua komentatzen hasi baino lehen, ohar batzu egin nahi nituzke. *Etiopia* ez da liburu erraza. Irakurle honek ez daki liburu ondo ulertu duen ala ez, azken baten liburua ez delako «ulertzen»: liburu hau sentitu eta barrutik dastatzeko egina dugulako.

1. Gaia

Liburuaren gaia, bidaia bat da eremuan zehar. Eredu latz batetik Etiopiarantz. Herri hori sinbolo moduan erabilia dago, jakina. Bakartasuna, biguina, eta paradisu faltaren sinboloa.

Bestalde, eguzkiaren indarra (poesia?) watio eta voltiotan neur-

tzen duen hiri deshumanizatu (Bilbo?) baten sinboloa da Etiopia, nire ustez.

Bederatzi zirkulutan egiten da bidaia. Zirkulu bakoitza muga bat da, poesia galdu duen mundu batetarantz.

2. Estructura

Ez nuke liburuaren aurkibidea bakarrik komentatu nahi, bederatzi zirkulutan ematen den bidean dagoen estructure ere komentagarria bait da. Estructura mota biak aipatuko ditugu orduan: liburu osoarena eta zirkuluena.

1) Izagirrek dioenez, liburua biribila da: prosaz lan bi, bederatzi zirkuluok eta, azkenik, beste lan bi: poema ipuin bana.

Lehen bietan, bidaiaren arrazoiak ematen dizkigu idazleak, bederatzi kapituluetan bidaia bera eta, azkenik, ondorioa.

Bederatzi zirkuluek, liburuaren barnean, osotasun apartekoa agertzen dute. Atariak eta azken ipuinek poesia eta poetaren izaera aztertzen dute.

2) Beste estructure bere-berea dute bederatzi zirkuluek. Zirkulu bakoitza zita batekin hasten da. Zita horretan ziti bakoitzaren gaia aurki dezakegu. Eta gai horiek gero eta hutsago, galduego, itxaropen gabeagoa den giza mundu batetara garamatzate.

Hiru-lau elementu daude, mugari moduan bidaia honetan:

1. — Nigarra. Mundu horri eman ahal zaion erantzun bakarra.
2. — Haurtzaroko mundura itzultzea.
3. — Bizirik irautea, baina helburu eta itxaropenik gabe.
4. — Zorotasunean jaustea edo logika faltan erortzea.
5. — Azkena. Bidaiaren azken lerroek hiriaren (gogora Atxagaren *Ziutateaz*) amaiera iragartzen dute:

...desertuko ibizik eragitearren
Ziutaterantz.

3. Etiopia

«ETIOPIA, lur anonimoaren bihotza, basamortuzko erre-suma»³.

Esan dugu ez dela erraza *Etiopia* liburua: sinboloz beterik,

surrealismoa jarraituz askotan, inkoherentzi bila beti. Esana da-go, baita, *Etiopiak* liluratua uzten duela irakurlea nahiz eta oso-rik ulertu ez. («Liluratu» ez da, agian, hitzik zehatzena: harri-tua, bake faltaz geratzen da irakurlea; egia ezagun eta molesto bat, larritu egiten duen egia bat jarri diote begi aurrean).

Baina zeintzuk dira hori lortzen duten elementu literarioak?

1) Liburuaren hasierako lan bietan agertzen den motiba-ziorik ezak, erdi misteriotsu, erdi logika faltazko mundu batetan murgiltzen gaituzte: «Baina ez da argi ikusten mespresio horren zergatia» (7 or.). Indartu egiten da ziurtasun falta hori, Duvoi-sin kapitainaren aipamenagaz: nik ez dakit, dio idazleak; beste honek dio. Beste horren testigantza, gainera, ez da zehatza, ez da testigu. «Zerbait jakitea ez da batere erraza» (13. or.).

Motibazio ezak, nondik datorren ez dakigun mundu batetan jartzen gaitu: mundu pixka bat misteriozko, arraro, eta, ooren gainera, absurdo batetan.

2) Dramatikotasuna: «Edonon aurki genezake dramatikota-suna» (43. or.). Liburu osoan daukagu aurrean dramatikota-sun hori. Kaini gertatutakoa dramatikoa da, dramatikoa Pioleten egoera; biitzaren dramatikotasunetik bidaia bat egin ostean, poeta izateagatik, idazleak berak sofrituko du drama.

3) Baina ez dugu idazlearen tonoa ondo deskribatuko, bal-din dramatikotasunaren alboan, samurtasuna jartzen badugu. Li-buruan agertzen diren pertsonaiak, bakarrik eta maitasun bila dabilzala dirudi. Babes bako pertsonaiak dira, errukarriak.

*...ekia ez da 220-60W gorbatahun
tigre funtzionala (51. or.)*

Esaldiak duen ironia guztiaren gainera, «tigre» sustantibo horrek ohore brilo bat ematen dio oraindik eguzkiari.

Samurtasun hau, hirugarren zirkuluan aurkitzen da batez ere. Horko Ainhoa izaera delikatu bat dugu, arratsaldeko giro epel fin batetan, hitz batetan errakuntza txiki bat nabari zaiola-rik. Edo «KATYren heriotzea...» Ainhoak kontaturik, edo bes-te gauza asko kontaturik heriotza oroimen artean galduz.

3) Lirika eta errealitaterik tristeenak batzea:

*arrabita baldarren nostalgia kantoietan
eta haruntzago, moskorrak
kalegarbitzaileraren beilegi bizia
beste zubi bat, prostitutak (52. or.)*

5) Eta azkenik, tono ezberdinak nahastea azken tono baten bila: itxaropen falta. Gizonaren bizitzak gutxienez pelikula bat merezi du, irratian diska bat dedikatzea; baina pelikula hori ez da, zihur, onenatarikoa:

*Bide herriak bilatzen zebilen gizonaren kaso
Ez da gai txarra filme batetarako
Baina zergatik, edo non, nor, no comment (80 or.)*

Desaliento hutsa ageri duen liburu honetan ez dago zorionik. Egon dagoena ere, gizarte kontsumistak ematen duena da, plasztifikatua eta ondo enpaketatua:

*...Zorionak.
Yogurth fantastikoekin aurreratuko dugun diruagatik
(111. or.)*

6) Aztertu gabe dugu oraindik, zein paper jokatzeko duen poesiak mundu ustel horretan. Poesiak ez du lekurik: lagun batek egingo du poeta azken ipuinean, eta hau («Gauza guztiak esanak zeuden jadanik» [111. or.]) dena esana duen mundu batetan aurkitzen da.

4. Estiloa: oharrak

Estiloa ez dugu inoiz ondorio zientifiko bihurtzen. Ezina da. Horregatik, ohar batzu egiten saiatuko gara.

1) Hasteko, alde batetik prosa eta bestetik olerkia bereizi behar dira. Alde bietan elementu berdinak egon arren: barre tristea, absurdoa azpimarkatzea (kausalitate faltaren ondorioa), badituzte elementu ezberdinak ere.

Prosan, sintaxia nabarmentzen da. Esaldi luze eta matizatuak.

Olerkietan, hizkera ebokatzaila da. Liburuan agertzen diren elementuak ez dira arrotzak hirian (elektrizitatea, trenak, zinea, tximiniak), baina esaldi barruan daudenean berriztatu egiten dira, itxuraldatu. Forma askotan lortzen da sorpresa hori, nahiz eta inkoherentziak josiak izan. Dena dela, nik joku horren ondorio bi ikusten ditut garbi-garbi:

a) Samurtasuna:

*Bidaia luzetan bihotza zartatzen zaie
kargako tren ilunei (111. or.)*

b) Lirika:

masustak ixiltasuna brodatzen (63. or)

zinta multikoloreak ormetan

ixiltasuna kulunkatzen

tximinien loa zainduz (51. or.)

2) Argi dago Atxagak aberastu egiten duela lana aipamenen bitartez. Ugariak dira liburuan zehar herri literaturako eta idazleen aipamenak.

5. Azken begirada

Ez nuke lana hitz batez mugatu nahi. Aberatsa dela uste dut; buruz baino gehiago, bihotzez irakurtzeko poema liburua. Punturik aipagarrienak aipatuak daude jadanik.

Akatsak?

Honelako lan literarioen aldekoa ez denak mila aurki ditake. Izagirrek hauek aipatzen ditu bere artikuluan: «Itzulpenen alferrikotasuna eta agian landueza, zenbait prosazko pasarte eta «Eguneroko bizitza ikatza...» poema luzea beste nonbait hobe leudekeela ustea»⁴.

Bestalde, amaiera baino hasiera hobe dute zirkuluek, nire ustez. Hala ere, zazpigarren zirkuluan dagoen «Harea lurrik anonimoena» (87. or.) poema liburukoetan onenetarikoak da, nik uste.

Azertuen artean, poema horren alboan jartzekoak dira «Kain. Abel», «Begia egien berriro» (63. or.), «Jarri zara bidean. Ba zatoz Etxahun» (107. or.) «Francis Picabiak» (111. or.) eta azken ipuina (115. or.).

Badakit, honelako liburuek ez dutela irakurle sutsurik izaten (irakurlea bankada berean arraunketan ez badabil behintzat); baina progresiak eta modak alde batetara utzirik, *Etiopia-k* badu, literatura on bat non dastatu. Abangoardiako euskal literatura-ren hesparruan, fruitu gozo bat dugu dudarik gabe.

¹ Bernardo ATXAGA: *Etiopia*. Pott liburutegia. Santutxu-Bilbao. 118 orrialde.

² IZAGIRRE, K.: *Etiopia*, Zeruko Argia, 796, abuztuak 6, 1978.

³ IZAGIRRE op. cit.

⁴ IZAGIRRE: op. cit. 49 or.

Jaso ditugu

- AYESTARAN eta beste: **Euskadi y el Estatuto de Autonomía**. Erein. Donostia. 266 or. 23,5 x 17 zm.
- CASENAVE, Jon — LARZABAL, Mattin: **Azkenean Dilindan**. Ustela saila. 140 or. 20,5 x 12 zm.
- GEREÑO, Xabier: **Mitxino Katua pozoiez hila**. Egile editore, Pipa saila 4. Bilbo, 1979. 116 or. 17,5 x 13 zm.
- GEREÑO, Xabier: **Zumalakarregi euskal buruzagi**. Egile editore, Zubi saila 3. Bilbo 1979 116 or. 17,5 x 13 zm.
- LEGASSE, Marc: **Euskararen ebangelio eta apokalipsia / Evangelio y apocalipsis del euskara**. Txertoa. Donostia, 92 or. 20,5 x 14,5 zm.
- LIZARRALDE, Pello: **Hilargiaren hotzikarak**. Ustela saila. Donostia, 1979. 40 or. 20,5 x 12 zm.